

SİBİRYA: JEOPOLİTİK ÖNEMİ, EKONOMİK GELİŞİMİ VE ÇİN'İN ARTAN ETKİSİ

Mehmetali KASIM*

Özet: Sibirya, stratejik ve ekonomik açıdan büyük öneme sahip geniş bir bölge olarak Rusya'nın jeopolitik konumunda kritik bir rol oynamaktadır. Geniş enerji rezervleri de dâhil olmak üzere zengin doğal kaynaklarına rağmen Sibirya, sert iklim koşulları, düşük nüfus yoğunluğu ve yetersiz altyapı gibi önemli zorluklarla karşı karşıyadır ve bu durum ekonomik gelişimini sınırlandırmaktadır. Tarihsel olarak Türk ve Moğol kavimlerinin anayurdu olan Sibirya'nın demografik yapısı, Rus kontrolü altında önemli ölçüde değişmiştir. Son yıllarda Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ve Sibirya'nın Gücü doğalgaz boru hattı gibi stratejik projeler aracılığıyla bölgede artan etkisi dikkat çekmektedir. Bu iş birliği Rusya için ekonomik fırsatlar sunsa da Moskova'nın Sibirya üzerindeki egemenliğini tehdit edebilecek jeopolitik riskleri de beraberinde getirmektedir. Batı ile ilişkilerin gergin olduğu bu dönemde, Rusya'nın Çin'e bağımlılığı artarken, Hindistan gibi diğer bölgesel güçlerle iş birliğini güçlendirmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma, Sibirya'nın jeopolitik önemini, ekonomik gelişimini ve bölgenin geleceğini şekillendiren Çin-Rusya ilişkilerinin karmaşık dinamiklerini incelemektedir

Anahtar Kelimeler: Sibirya, Doğal Zenginlikler ve Ekonomik Gelişme, Rusya, Çin, Jeopolitik Rekabet.

Siberia: Geopolitical Significance, Economic Development, and China's Increasing Influence

Abstract: Siberia, a vast region of strategic and economic importance, plays a critical role in Russia's geopolitical stature. Despite its rich natural resources, including extensive energy reserves, Siberia faces significant challenges such as harsh climate conditions, low population density, and inadequate infrastructure, limiting its economic development. Historically, as a homeland for Turkic and Mongol tribes, Siberia's demographic landscape was transformed significantly under Russian control. In recent years, China's growing influence in the region has been driven by investments through the Belt and Road Initiative (BRI) and strategic projects like the Power of Siberia gas pipeline. While this collaboration offers economic opportunities for Russia, it also presents geopolitical risks, potentially undermining Moscow's sovereignty over Siberia. As Western relations remain strained, Russia's dependence on China increases, yet maintaining a balanced approach by engaging with other regional powers like India is crucial. This study explores Siberia's geopolitical significance, economic development, and the nuanced dynamics of Sino-Russian relations shaping the region's future.

Key Words: Siberia, Natural Resources and Economic Development, Russia, China, Geopolitical Competition.

Giriş

Sibirya, Asya'nın en kuzeyinde, yaklaşık 13 milyon kilometrekarelik yüzölçümüyle dünyanın en büyük ve en zengin bölgelerinden biri olarak, hem Rusya'nın stratejik derinliğini hem de küresel enerji sistemindeki yerini tanımlayan jeopolitik bir alandır. Rusya topraklarının üçte ikisinden fazlasını kapsayan bu bölge, zengin petrol, doğalgaz, kömür, nadir toprak elementleri ve orman varlığı gibi kaynaklarıyla büyük ekonomik potansiyele sahip olmasına rağmen; sert iklim koşulları, düşük nüfus yoğunluğu ve altyapı eksiklikleri gibi yapısal sınırlılıklarla karşı karşıyadır (Hill & Gaddy, 2003). Batıda Ural Dağları'ndan başlayıp doğuda Büyük Okyanus'a kadar uzanan bu coğrafya, Çin, Moğolistan, Kazakistan ve Kuzey Kore ile kara sınırlarına sahip olup Rusya'nın Asya-Pasifik açılımında kilit bir rol üstlenmektedir.

Siyasi coğrafya açısından Sibirya, Sibirya Federal Bölgesi ve Uzak Doğu Federal Bölgesi olmak üzere iki ana idari bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerde yer alan cumhuriyetler – Saha (Yakutya), Buryatia, Tuva, Hakasya ve Altay – büyük ölçüde belirli etnik grupların tarihsel yurtlarını temsil eder (Worldatlas, 2021). Geniş Sibirya bölgesi, tarihsel olarak Türk, Moğol ve Tunguz kavimlerinin ata yurdu olarak bilinirken; 16. yüzyılda Rusya'nın bölgeyi işgal etmesiyle birlikte demografik yapı köklü şekilde dönüşmüştür. Özellikle 1552'de Kazan'ın düşmesiyle başlayan yayılmacı süreçte, 1582'de Sibir Hanlığı'nın Rus Kazakları tarafından mağlup edilmesiyle işgal hız kazanmış; 17. ve 18. yüzyıllarda Rus kontrolü bölge geneline yayılmıştır.

Bu yayılma yalnızca askeri değil, aynı zamanda demografik bir müdahaleyi de beraberinde getirmiştir. Çarlık Rusyası ve Sovyet dönemlerinde uygulanan sürgün ve göç

* Dr. Öğr. Üyesi, Nigde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü. mkasim@ohu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-2697-4650

politikaları, Moskova'nın siyasi ve güvenlik çıkarları doğrultusunda bölgenin nüfus yapısını yeniden şekillendirmeye yönelik stratejik girişimlerdi. Ancak her ne kadar dönemsel olarak nüfus artırımı sağlansa da, Sibirya'nın zorlu doğa koşulları ve sınırlı ekonomik imkânları nedeniyle bu politikaların sürdürülebilirliği zayıf kalmıştır. Popova'nın (2018: 133) işaret ettiği üzere, yüzyıllar boyunca süren sürgünler ve zorunlu yer değiştirmeler sonucunda Sibirya, bir dönem "dünyadaki cehennem" ve "çatısız hapishane" olarak tasvir edilmiştir.

Sovyet döneminde sanayileşmeye dayalı gelişim stratejileriyle Sibirya'nın kalkınması hedeflenmiş olsa da, yatırımların büyük bölümü dışarıdan gelen göçmenlere yönelmiş; yerel halkların yaşadığı kırsal bölgeler altyapı, eğitim ve sağlık hizmetleri açısından ihmal edilmiştir. Sovyet sonrası dönemde ise ekonomik daralma, yatırım eksikliği ve yaşam kalitesindeki eşitsizlikler, bölgeden Batı Rusya'ya doğru tersine göçün artmasına neden olmuştur. Rosstat (2023) verilerine göre, Sibirya Federal Bölgesi'nin nüfusu yaklaşık 17 milyon, Uzak Doğu Federal Bölgesi'nin nüfusu ise 8 milyon civarındadır. Nüfusun ülke toplamına oranı 1995'te %12,5 iken 2020 itibarıyla %11,8'e düşmüştür (Seliverstov, 2024). Ayrıca 2021 nüfus sayımında 16 milyondan fazla kişi etnik kimliğini açıklamamış, bu durum etnik Rus nüfusun gerçek oranının resmi istatistiklerden daha düşük olabileceğini düşündürmektedir (Chawryło, 2024).

Bu demografik kırılmalıklar, Sibirya'ya yönelik dış ilgiyi daha stratejik ve kritik bir hâle getirmiştir. Özellikle son yıllarda Çin'in artan yatırımları ve altyapı projeleri, bölgenin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik profilini de yeniden şekillendirmektedir. Çin'in 2013 yılında başlattığı Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında hayata geçirilen demiryolu, otoyol ve enerji projeleri aracılığıyla Pekin'in Sibirya'ya sistematik biçimde nüfuz ettiği gözlemlenmektedir (Lukin, 2018). Bu kapsamda, 2019 yılında devreye giren 3.000 kilometrelik Güç Sibiryası (Power of Siberia) doğal gaz boru hattı, bir yandan Çin'in enerji güvenliğini güçlendirirken, diğer yandan Rusya'nın Avrupa pazarına olan enerji bağımlılığını azaltmayı amaçlamaktadır (Gazprom, 2020). Çinli şirketlerin ormancılık, madencilik ve tarım gibi stratejik sektörlerde artan varlığı ile sınır bölgelerinde Çinli iş gücünün yoğunlaşması, Pekin'in Sibirya'da uzun vadeli ve kalıcı bir etki kurma stratejisi izlediğini açıkça ortaya koymaktadır (Gabuev, 2020; Kaczmarek, 2020).

Bu gelişmeler ışığında, çalışmanın temel varsayımı şudur: Sibirya'nın demografik zayıflıkları ve ekonomik kapasite yetersizlikleri, Çin'in bölgedeki etkisini artırmakta ve bu durum, uzun vadede Moskova'nın egemenlik kapasitesini stratejik olarak zorlamaktadır. Batı ile ilişkilerinin bozulması ve Ukrayna savaşının getirdiği ekonomik yaptırımlar sonucunda Rusya, Çin'e yönelik artan bağımlılığıyla daha asimetrik bir ortaklık yapısına sürüklenmektedir. Bu durum, Sibirya'yı sadece doğal kaynak zenginlikleriyle öne çıkan bir alan olmaktan çıkararak, aynı zamanda Çin-Rusya ilişkilerinin kırılma sınırlarını test eden jeopolitik bir rekabet sahası haline getirmektedir.

Yeniden yükselen Çin, Rusya açısından vazgeçilmez bir ekonomik ve stratejik ortak olarak konumlanmıştır. Çin, yalnızca bölgedeki altyapı yatırımlarıyla değil, aynı zamanda dış ticaretin, finansmanın ve doğrudan yatırımların temel kaynağı hâline gelerek, Sibirya'da belirleyici bir aktör konumuna ulaşmıştır. Bu etki, Rusya-Çin ilişkilerinde yeni güç dengeleri oluştururken, Moskova'nın bölge üzerindeki uzun vadeli kontrol kapasitesini sınanan çok katmanlı bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmektedir (Lo, 2015)

Bu çerçevede çalışma, tarihsel analiz, nitel demografik inceleme, bölgesel enerji projeleri değerlendirmesi ve karşılaştırmalı jeopolitik okumaları birleştiren disiplinler arası bir yöntemle ilerlemektedir. Literatür taramasında Popova (2018), Seliverstov (2024), Gabuev (2020), Hill & Gaddy (2003) gibi kaynakların yanı sıra, Rosstat, Gazprom, World Bank ve Strategic Comments gibi kurumsal veri setlerinden faydalanılmıştır. Amaç, Sibirya'nın sadece ekonomik ve demografik durumunu değil, Çin-Rusya ilişkileri bağlamında bölgenin stratejik geleceğini bütünsel biçimde analiz etmektir.

1. Sibirya'nın Jeopolitik Konumu ve Demografik Yapısı

Sibirya, Batı'da Ural Dağları'ndan başlayıp Doğu'da Büyük Okyanus'a kadar uzanır ve Rusya'nın en geniş coğrafi alanını oluşturur. Sibirya coğrafi olarak Kanada, ABD, Çin ve Brezilya gibi dünyanın en büyük yüz ölçümüne sahip devletlerden daha büyüktür. Sibirya Rusya için önemli tampon bölge rolünü üstlenmekle birlikte Moskova'nın büyük devlet statüsünün de bir göstergesidir. Sibirya olmadan Rusya dünyadaki en büyük toprağa sahip süper bir devlet imajını verebilmesi mümkün değildir. Aynı zamanda Sibirya Rusya'nın Orta Asya, Doğu Asya ve Pasifik'e doğrudan ulaşmasını sağlayarak Moskova'nın dünyanın çok önemli ve geniş bölgelerinde çeşitli manevralar yapmasına olanak sağlamıştır.

Sibirya'nın Orta Asya'ya komşu olması Kazakistan başta olmak üzere bölgedeki diğer devletlerle etkileşimini ve iletişimini kolaylaştırarak Moskova'nın etkinliğinin sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Sibirya'nın Moğolistan, Çin, Kuzey Kore ile doğrudan sınırlarının olması Moskova'nın bu devletlerle ticari, ekonomik, siyasi ve güvenlik ilişkilerin gelişmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca geniş Sibirya'nın uzak doğusu Pasifik Okyanusa kadar uzanarak Rusya'yı sadece Avrupa, Kafkas, Orta Asya, Doğu Asya'da değil aynı zamanda Pasifik Okyanusunda da varlığını sürdürmesine imkân sağlamıştır. Rusya kendini Pasifik Okyanusundaki doğal bir aktör olarak görmektedir. Japonya, ABD gibi deniz komşuları başta olmak üzere geniş Pasifik bölgesindeki diğer devletlerle de çeşitli alanlarda iletişim ve işbirliği kurmaya devam etmektedir.

Şekil 1. Sibirya'nın Jeopolitik Konumu

Sibirya gibi geniş topraklara sahip olmak Rusya için çeşitli avantajlar sağlasa da bunun maliyeti de oldukça büyüktür. Özellikle kendisinden daha kalabalık, güçlü ve yayılma eğilimi olan devletlere komşu olmak büyük güvenlik maliyetleri üstlenmeyi gerektirir. Ayrıca, Sibirya'nın sert iklim şartları, bölgedeki etnik unsurların çeşitli olması, demografik yapının yetersizliği bölgenin kalkınmasını daha da zorlaştırır. Bölge kaynaklarının kendi kendine yeterli düzeyde olmaması bölgeyi elde tutmak için merkezi yönetim aracılığıyla ülkenin diğer bölgelerinden kaynak transferi yapmasını zorunlu kılar. Demografik yapının eksik olması ise bölgenin kalkınması ve savunmasına gerekli gerekli insan gücünün de diğer bölgelerden ithal edilmesini gerektirir.

Ruslar Sibirya'yı ele geçirmeden önce bölgenin demografik yapısını Türk kavimleri, Moğollar ve Tunguzlar gibi Altay milletleri oluştururdu. Ancak Ruslar bölgeyi işgal ettikten sonra sürgünler ve göçler vasıtasıyla bölgenin demografik yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Yüzlerce yıl yaşanan sürgün ve göç nedeniyle bölgenin nüfusu arttırılmaya çalışılmışsa da Sibirya hala Rusya'nın diğer bölgelerine kıyasla oldukça seyrek nüfusludur. 2021 itibarıyla Sibirya'nın Sibirya Federal Bölgesi'nin nüfusu yaklaşık 17 milyon ve (Uzak Doğu Federal bölgesinin nüfusu 8 milyon) civarında olup, kilometrekareye düşen insan sayısı oldukça düşüktür (Rosstat, 2021). Sovyetler Birliği döneminde de uygulanan göç politikalarıyla nüfus arttırılmaya çalışılmışsa da, 1991 sonrası ekonomik sıkıntılar ve olumsuz iklim koşulları nedeniyle tersine göç yaşanmıştır (Laruelle, 2021). Sibirya günümüz Rusya 17,125,200 km² toplam yüzölçümünün (World Bank, 2025) 2/3'sinden fazlasını oluşturmasına rağmen Rusya

toplam nüfusunun çok az bir kısmı bu bölgelerde yaşamaktadır. Rusya nüfusunun büyük çoğunluğu Ural Dağlarının batısındaki Avrupa bölgesi ve Kafkaslarda yaşamaktadır.

Sibirya'nın gelişmişlik düzeyinin ve yaşam kalitesinin yeterli seviyede olmamasının dışında Rusya'nın kendi içindeki demografik sorunları da bölgede demografik yapıyı güçlendirebilmek için yapabilecek imkânların sınırlı olduğunu göstermektedir. Rusya'nın yüz ölçümüne göre Rusya'nın nüfusu (144 milyon civarında) oldukça azdır.

Son yıllarda Rusya'nın nüfusu azalma eğilimindedir. Rusya'da doğum oranı düşük seviyelerdedir ve nüfus gittikçe yaşlanmaktadır. Nüfus sayımı sonuçlarına göre, etnik Rus olarak tanımlanan sakinlerin sayısı 2010'da 111 milyondan 2021'de 105,6 milyona düştü (nüfusun %78'inden %72'sine). Ayrıca, nüfus sayımında (16 milyondan fazla kişi) etnik kökenleri açıklanmadı. Bunun nedeni, etnik kökene dayalı zulüm korkusu ve kısmen siyasi nedenlerden ötürü olabilir. Beyan edilen etnik kimlik Rus dışındayken bu alanı anketlerde kasıtlı olarak atlamış da olabilir (Chawryło, 2024). Eğer etnik kimliğini gizleyen insanların hepsi ya da çoğu etnik olarak Rus değilse Rusların nüfusu resmi rakamlardan daha azdır. Ayrıca etnik Rusların doğum oranı genel olarak ülke ortalamasından daha düşüktür. Bunlar Rusya nüfusunun gelecekte azalacağıyla sınırlı olmayarak etnik Rusların demografik yapısının daha hızlı bir şekilde azalacağının işaretlerini vermektedir.

Son yıllarda Çin ile sınır bölgelerinde artan ekonomik faaliyetler, Çinli göçmenlerin bölgeye yerleşmesini teşvik etmiştir. Rusya'daki demografik gerilemeye karşın, Çinli işçilerin Sibirya'daki ticari ve tarımsal faaliyetleri genişlemektedir. Bu durum, Moskova yönetimi için uzun vadede güvenlik ve egemenlik konusunda tartışmalara neden olmaktadır (Alexseev, 2016). Rusya'nın zayıf demografik yapısı Sibirya'nın demografik yapısını güçlendirmesine olumsuz yönde etki etmekle beraber Rusya'nın geleceğine yönelik de endişeleri beraberinde getirmektedir.

2. Sibirya'nın Ekonomik Gelişimi ve Rusya İçin Önemi

Sibirya, doğal kaynaklar açısından dünyanın en zengin bölgelerinden biridir. Bölgede büyük ölçekli petrol, doğal gaz, kömür ve değerli maden rezervleri bulunmaktadır (Henderson & Mitrova, 2016). Özellikle Batı Sibirya, Rusya'nın enerji üretiminde kilit bir rol oynamaktadır. Gazprom ve Rosneft gibi devlet şirketleri, bölgedeki enerji projelerini yönetirken, Çin'e yönelik boru hatları Sibirya'nın küresel enerji ticaretinde önemini artırmaktadır (Overland, 2019).

Geniş topraklara ve zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen Sibirya ekonomik gelişmişlik açısından geride kalmıştır (Ganchenko, 2020: 2232-34). Buna sebep olan faktörlerin başında bölgenin sert iklimi ve jeopolitik konumunun etkisi olduğu tartışmaz olsa da Moskova'nın bölgeye yönelik izlediği politikaların ve sosyal yapının da etkisi büyük olmuştur. Sömürü yapıldıktan sonra yüzlerce yıl sürgünler ve göçlere tabi tutularak demografik yapısı bozulmuş olan bu bölgenin yerli halkları Rusya'da ortaya çıkan ekonomik gelişmelerden yeterince nasibini alamamıştır. Sovyet döneminde bölgenin gelişmesi için sanayi bölgeleri ve kentlerin inşasına belli bir düzeyde yatırım yapılmıştır. Ancak bu girişimlerin çoğu bölge halkının değil dışarıdan gelmiş Rus ve başka göçmenlerin daha fazla yararına olmuştur. Göçmenler genelde şehir merkezleri ve sanayi bölgelerine yerleştirildiği için alt yapı, eğitim ve sosyal hizmetlerden daha fazla istifade edebilme şansına sahip olmuştur. Yerli insanların yoğun olarak yaşadığı kırsal kesimlere yol, okul, sağlık tesislerinin iyileştirilmesine yönelik yatırımlar yeterli derecede olmamıştır (Varfolomeeva, 2023: 14-15).

Ülke genelindeki bölgelere göre maaşlardaki farklılıklarda bölgenin ve bölge halkının refahının artmasında etkili olmuştur. Rusya genelinde ortalama maaş 2023 yılında 70 bin Ruble (800 dolar civarı) olmasına rağmen Sibirya bölgesinde yaklaşık 43 bin (yaklaşık 500 dolar) Rus rublesi civarındadır (Statista, 2024). Ücretlerin düşük olmasına rağmen günlük ihtiyaç ürün fiyatları Sibirya'da Rusya'nın Avrupa bölgesinden daha pahalıdır. Yerli üretimin yetersiz olması ve lojistik maliyetlerinin yükselmesi fiyatların yükselmesinde etkili unsurlar

içerisindedir. Moskova ve Petersburg gibi bölgelerdeki insanlardan oldukça düşük gelir elde eden insanlar bu bölgede aynı ürün satın almak için diğer bölgelerden daha fazla ücret ödemek zorundadır. Ayrıca, geçim sıkıntısına ek olarak iş bulmak fırsatları ve yeteneklerini geliştirme imkânları Sibirya'da daha azdır. Bu yüzden imkânı olan insanlar bölgeyi terk etmeye devam etmektedir. Dışa yönelik göçler ise zaten zayıf olan demografik yapıyı daha kötüleştirmektedir. Sibirya 2035 Kalkınma Stratejisi hakkında Rusya State Duma yardımcısı Alexander Drozdov:

“Bana göre asıl mesele insanları Sibirya'ya çekmek. Her yerde zor bir demografik durumumuz var. Ancak, diğer şeylerin yanı sıra, sert iklim ve yeterli altyapı eksikliği nedeniyle insanlar Sibirya'ya gitmeyecek. Sibirya Federal Bölgesi'nde ücret düzeyi daha düşük, kentsel çevrenin kalitesi ise ne yazık ki Rusya ortalamasından daha kötü” (Forumspsb, 2025) diye dile getirmiştir.

Büyük Sibirya bölgesi kendine özgü özelliklere sahip ve Rusya'nın Avrupa bölgesinden oldukça farklıdır. Bölge sert iklim şartlarına sahip olmakla beraber büyük ekonomik potansiyellere sahiptir. Dünyanın en büyük ormanlarından biri Tundra bu bölgededir. Ayrıca bol doğal kaynakları ve zengin maden yataklarının yanı sıra büyük miktarda tatlı su rezervleri ve doğa güzelliklerine sahiptir. Başbakan yardımcısı Dmitry Patrushev'e göre:

“Büyük Sibirya'daki eşsiz doğal kaynakların yoğunlaşması, her şeyden önce madencilik endüstrileri için bir temeldir. Sibirya'da altın ve diğer değerli metaller, bakır, nikel, kömür, petrol, gaz ve çok daha fazlası vardır ve bunlar Rusya'nın muazzam zenginliğidir. Bu, federal düzeyde çıkarlarını temsil eden Sibirya Anlaşması bölgeler arası birliğinin uzun vadeli ekip çalışmasıyla kolaylaştırılmaktadır. Sibirya'nın 2035'e Kadar Sosyo-Ekonomik Gelişimi Stratejisi de daha fazla büyümeye katkıda bulunacaktır” (The Russian Government, 2024).

Rusya'nın günümüze kadar bölgedeki ekonomik yaklaşımları ve yatırımları bölgenin kömür, petrol gibi yeraltı kaynakları, maden yatakları ve doğal kaynaklarını açmaya yönelik olmuştur. Bölgeyi geliştirmek ve ekonomik potansiyelinden istifade ederek ülke ekonomisinin de kalkınmasına katkı sağlamak için çok yönlü yatırım ve devlet desteği gerektirir. Ancak, Rusya'daki oligarşi düzen ve rüşvetin yaygın olması elitlerde şahsi çıkarlarını ön plana çıkarmaya meyilli kararlar almasına imkân sağlamıştır. Rusya'nın sanayileşme düzeyinin yüksel olmaması, teknolojik ve finans açısından da yetersiz olması plan ve projelerin hayata geçirilmesini zorlaştıran diğer hususlar içerisindedir. Rusya'nın Ukrayna işgal girişimi nedeniyle ekonomik dar boğaza girmesi Sibirya bölgesine yeterince kaynak sevk edebilmesini neredeyse en azından şimdilik oldukça zorlaştırmıştır.

3. Çin'in Sibirya'da Etkisinin Artması ve Olası Jeopolitik Sonuçları

Sibirya ulaşım ve enerji iletim ağlarının yetersizliği ile karakterizedir. Dünya pazarına açılması için yeni rotalara ihtiyaç vardır. VEB. RF. Baş Ekonomist Andrey Klepach, bu konuda “Moğolistan üzerinden güneye, Çin'e giden rotalara, sürekli kalabalık olan Novorossiysk üzerinden değil, doğrudan Çin üzerinden de Hindistan'a giden rotalara ihtiyacımız var” (Forumspsb, 2025) diye dile getirmiştir. Şimdiye kadar Çin'le yoğun işbirliği yapılmış ve ikili ticari ve ekonomik ilişkiler derinleşmeye devam etmektedir. Moğolistan ile daha öncelere dayanan ekonomik ilişkiler ve ulaşım ağları mevcut olsa da Moğolistan ekonomik boyutunun küçük ve demografik yapısının oldukça zayıf olduğu dikkate alınırsa Rusya açısından ilişkilerin gelecekteki gelişimi sınırlı olacaktır. Hindistan ile doğrudan sınırları bulunmamakta ve hala iki devleti bağlayan doğrudan kara yol ulaşım ağı oluşmamıştır. Her ne kadar Rusya Çin üzerinden Hindistan'a geçen doğrudan ulaşım ağı oluşturmayı düşünse de bunun büyük komşular arasındaki jeopolitik endişeler, siyasi, ekonomik ve güvenlik rekabeti gibi nedenlerden dolayı fiilen gerçekleşmesinde zorluklar yaşanabilir.

Şekil 2. Rusya-Çin Enerji Boru Hatları

Sibirya'nın ekonomisinde kuşkusuz en etkili dış aktör Çin'dir. Çin'in jeopolitik olarak sahip olduğu avantajı Mançurya ve Doğu Türkistan aracılığıyla geniş Sibirya bölgesine doğrudan ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca, son çeyrek asırda Çin'in oldukça hızlı bir şekilde yükselmesi, elde ettiği teknolojik ve ekonomik güç Pekin'in bölgede daha etkili olabilmesine olanak sağlamıştır. Çin'in zenginlik ve güç elde etmesiyle beraber küresel çapta belirleyici bir aktör olma hırısı ve buna yönelik geliştirdiği stratejiler de Çin'in Sibirya'daki etkisinin hızla artmasına neden olmuştur. Çin, Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında Sibirya'daki altyapı projelerine yatırım yapmaktadır. Yeni demiryolu hatları ve ticaret yolları, Çin'in Avrupa pazarına erişimini kolaylaştırmaktadır (Lukin, 2018). Bununla birlikte, Çinli şirketler, bölgedeki ormancılık, tarım ve madencilik faaliyetlerinde de etkin rol oynamaktadır.

Çin 2013 yılında dünyadaki en hırslı projelerden birini Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) hayata geçirmiştir. Rusya'da bu projeye dâhil olarak Çin'in yatırımları ve teknolojik avantajından istifade etmek istemiştir. Çin, BRI aracılığıyla Rusya'nın zengin doğal kaynakları ve hammaddelelerinden kendi ülkesinin çıkarları için istifade etmek istemiştir. Böylece Çin hem enerji ithalatını çeşitlendirebilecek hem de kendi sanayi ürünleri için yeni Pazar bulmuş olacaktır. Ayrıca Çin'in Rusya'da, özellikle Sibirya bölgesinde uzun vadede kalıcı etkili bir güç olma girişimlerinin de olduğu varsayılmaktadır. 2019'da devreye giren Güç Sibiryası (Power of Siberia) boru hattı, Rusya'nın Çin'e doğalgaz ihracatını önemli ölçüde artırmıştır. 3.000 kilometrelik bu boru hattı, yıllık 38 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir (Gazprom, 2020). Bu proje, Rusya'nın Avrupa'ya olan enerji ihracatındaki bağımlılığını azaltırken, Çin için enerji güvenliği sağlamaktadır (Kaczmarek, 2020).

Sibirya aynı zamanda Çin ile Avrupa arasında bir köprü konumundadır. Rusya'da demiryolu ile konteyner sevkıyatı, özellikle Çin'den Avrupa'ya bir transit rota olarak hızla artmaktadır. Rusya'dan demiryolu yoluyla geçen konteyner trafiğinin:

“Eylül 2021'de yıllık bazda yüzde 40 artarak 782.000 TEU'ya (yirmi fitlik eşdeğer birim) yükselmiştir. Çin-Avrupa-Çin rotası, Rusya'daki tüm uluslararası demiryolu yük transitinin dörtte üçünü oluşturmuş ve bu 2019'un aynı dönemine göre iki katına çıkmıştır. Mal transitlerinin çoğunluğu Çin'den Avrupa'ya (379.600 TEU), Avrupa'dan Çin'e transit ise 189.100 TEU'ya tekabül ediyor. Ancak, Baykal-Amur Magistral (BAM) ve Trans-Sibirya gibi demiryolu altyapı projeleri tarafından desteklenen Rusya'nın Asya-Avrupa yük trafiğindeki payı 2019'da sadece yüzde 4 olup Moskova bu oranı 2035'te yüzde 15'e yükseltmek istemiştir” (World Bank Group, 2021:22).

Sibirya bölgesinde Çin'in etkisinin artması, ekonomik, demografik ve jeopolitik boyutları olan önemli bir gelişmedir. Çin, Sibirya'daki enerji kaynaklarına büyük yatırımlar yapmaktadır. Rusya ile Çin arasında özellikle doğal gaz, petrol ve madenler konusunda önemli

anlaşmalar imzalanmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya işgal girişimini başlatmadan iki hafta önce Rusya lideri Putin Çin liderleriyle Pekin'de önemli bir ikili anlaşmaya imza atmıştır. 4 Şubat 2022'de Rusya'nın devlet enerji devi Gazprom, Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) ile Uzak Doğu Rotası üzerinden Çin'e doğal gaz tedariki konusunda uzun vadeli bir anlaşma imzaladığını duyurmuştur. Böylece Proje tam kapasitesine ulaştığında Rusya'nın Çin'e boru hattından gaz tedariki miktarı 10 milyar metreküp artarak yılda 48 milyar metreküpe ulaşacaktır (Global Times, 2023). Rusya, anlaşmanın bir parçası olarak, mevcut iki Rus boru hattını (Chayandinskoye gaz sahasını kuzeydoğu Çin'e bağlayan Sibirya Gücü ve Sakhalin Adası'ndaki iki gaz sahasını Vladivostok'a bağlayan uzak doğudaki bir boru hattını) birbirine bağlayarak ileriye dönük arzı artıracak olan 620 kilometrelik yeni bir boru hattı inşa etme sözü vermiştir (Strategic Comments, 2023: 9).

Güç Sibiryası (Power of Siberia) Boru Hattı, her ne kadar iki ülke arasındaki işbirliğinin artmasının göstergelerinden biri olarak teşvik edilse de bası belirsizlikleri barındırmaktadır. Projeler, Çin'in Rus gazına bağımlılığını artırırken, Sibirya ekonomisine yeni fırsatlar sunmuştur. Çinli şirketler, bölgedeki nadir toprak elementleri ve maden rezervleri üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Sibirya'nın Rus nüfusu gittikçe azalırken, Pekin'in bölgedeki yatırımları ve her alandaki etkisinin artmasıyla beraber Çinlilerin bu bölgedeki nüfusu hızla artmaktadır. Özellikle, Çin ile sınır bölgelerinde Çinli işçilerin ve tüccarların varlığının artması oldukça belirgindir.

Rusya içinde bulunduğu demografik dengesizlikten ortaya çıkan endişelerin yanı sıra Çin'in BRI kapsamında Sibirya'daki demiryolları, otoyollar ve liman projelerine yatırım yapması, bölgedeki ticaret akışlarını Çin lehine çevirmektedir. Rusya, Batı ile giriştiği rekabet ve Ukrayna'daki yavaş sebebiyle yorulmuş durumdadır. Moskova, Çin'in Sibirya'daki artan etkisinden her ne kadar çekinse de, Batı ile ilişkilerinin kötüleşmesi ve zayıf ekonomik durumu nedeniyle Pekin ile iş birliğini sürdürmek zorunda kalmaktadır. Ancak, Çin'in ekonomik gücü, uzun vadede Rusya'nın Sibirya üzerindeki tam kontrolünü zayıflatabileceği olasılığı mevcuttur. Rusya ve Çin arasındaki iş birliği artarken, iki ülkenin uzun vadede çıkar çatışmaları yaşayabileceği de öne sürülmektedir. Çin'in ekonomik ağırlığının artması, Moskova'yı bölgedeki egemenliğini koruma konusunda daha dikkatli olmaya itmektedir (Gabuev, 2020). Sibirya'nın kaynakları üzerindeki kontrol meselesi, ilerleyen yıllarda Rusya-Çin ilişkilerinde önemli bir test alanı olmaya devam edecektir (Kaczmarek, 2020).

Sonuç

Sibirya, sahip olduğu geniş coğrafi alan, zengin doğal kaynaklar ve stratejik konumuyla Rusya'nın jeopolitik ve ekonomik gücünde kritik bir rol oynamaktadır. Bölge, petrol, doğal gaz, kömür ve değerli maden rezervleriyle küresel enerji piyasasında önemli bir aktör konumundadır. Bununla birlikte, Sibirya'nın sert iklim koşulları, düşük nüfus yoğunluğu, altyapı yetersizlikleri ve sosyal-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü, bölgenin potansiyelini tam anlamıyla ortaya koymasını engellemektedir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yaşanan ekonomik zorluklar ve tersine göç hareketleri, Sibirya'nın kalkınma sürecini olumsuz yönde etkilemiştir.

Son yıllarda, Rusya'nın Sibirya bölgesini kalkındırma çabaları, Moskova'nın ekonomik ve finansal kısıtlılıkları nedeniyle büyük ölçüde dış ortaklara bağımlı hale gelmiştir. Bu bağlamda, Çin Halk Cumhuriyeti, Sibirya'nın ekonomik kalkınmasında en önemli dış aktör olarak öne çıkmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında gerçekleştirilen altyapı yatırımları, Sibirya'nın Gücü doğalgaz boru hattı ve diğer ticaret projeleri, Çin'in bölgedeki ekonomik nüfuzunu artırmıştır. Çin, enerji, madencilik, tarım ve lojistik sektörlerinde aktif rol oynayarak, Sibirya'nın ekonomik yapısında belirleyici bir konum elde etmiştir.

Rusya-Çin iş birliği, iki ülke için ekonomik ve stratejik faydalar sağlarken, aynı zamanda jeopolitik riskleri de beraberinde getirmektedir. Moskova, Batı ile ilişkilerinin kötüleşmesi ve Ukrayna'daki savaşın ekonomik yükü nedeniyle Çin'e bağımlılığını artırmış

durumdadır. Ancak, Pekin'in artan ekonomik gücü ve bölgedeki demografik etkisi, uzun vadede Rusya'nın Sibirya üzerindeki egemenliğini zayıflatma potansiyeline sahiptir. Özellikle Çinli işçilerin ve yatırımcıların Sibirya'ya yerleşmesi, bölgede demografik dengeleri Moskova aleyhine değiştirebilir.

Sibirya'nın geleceği, Rusya'nın Çin ile olan ilişkilerini nasıl yöneteceğine ve bölgedeki egemenliğini nasıl sürdüreceğine bağlıdır. Moskova, Çin etkisini dengelemek adına Hindistan ve diğer Asya ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmeli ve Sibirya'nın sosyo-ekonomik yapısını iyileştirecek uzun vadeli stratejiler geliştirmelidir. Ayrıca, bölgedeki altyapı eksikliklerini gidermek, yerel nüfusun refahını artırmak ve tersine göçü teşvik etmek, Sibirya'nın hem Rusya için stratejik değerini korumasını hem de küresel rekabet gücünü artırmasını sağlayacaktır. Sibirya, jeopolitik konumu ve ekonomik potansiyeliyle, önümüzdeki yıllarda Rusya-Çin ilişkilerinde önemli bir test alanı olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Alexseev, M. (2016). *Immigration Phobia and the Security Dilemma: Russia, Europe, and the United States*. Cambridge University Press.
- Chawryło, K. (2024). "Short-term stability and long-term problems. The demographic situation in Russia". *Centre For Eastern Studies*, (610), 1-11.
- Forumspb (2025). "New Development of Siberia: A 21st-Century Megaproject". Erişim: <https://forumspb.com/en/news/news/novoe-razvitie-sibiri-megaproekt-xxi-veka/>. 21.02.2025.
- Gabuev, A. (2020). *Russia and China: Friends With Benefits*. Carnegie Moscow Center.
- Ganchenko, D. (2020). "Development of the Siberian Federal District in the Transitive Economy". *Advances in Economics, Business and Management Research*, (12), 2231-2236.
- Gazprom. (2020). "Power of Siberia: Gazprom's Key Export Project to China". Erişim: <https://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia>. 12.11.2024.
- Global Times, (2023). Russia approves agreement on supplying natural gas to China via Far Eastern Route: Tass. Erişim: <https://www.globaltimes.cn/page/202305/1290664.shtml>. May 14, 2023.
- Henderson, J., & Mitrova, T. (2016). *Energy Relations Between Russia and China: Playing Chess with the Dragon*. Oxford Institute for Energy Studies.
- Hill, F., & Gaddy, C. (2003). *The Siberian Curse: How Communist Planners Left Russia Out in the Cold*. Brookings Institution Press.
- Kaczmarek, M. (2020). "Russia-China Relations in the Post-Crisis International Order". *Europe-Asia Studies*, 72(2), 289-311.
- Laruelle, M. (2021). *Central Peripheries: Nationhood in Central Asia*. UCL Press.
- Lo, B. (2015). *Russia and the New World Disorder*. Brookings Institution Press.
- Lukin, A. (2018). *China and Russia: The New Rapprochement*. Polity Press.
- Overland, I. (2019). "The Siberian Energy Frontier and Russia's Pivot to Asia". *Energy Policy*, (127), 191-202.
- Popova, Zhanna (2018). "Exile as Imperial Practice: Western Siberia and the Russian Empire, 1879-1900", *Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis*. 63(2018), Special Issue, 131-150.
- Rosstat. (2021). *Russian Federal State Statistics Service*. Erişim: www.gks.ru 01.02.2025.
- Seliverstov, V.E. (2024). "New Model for Siberia's Development: Exploring the Contours and Feasibility". *Reg. Res. Russ.* (14), 331-345.
- Statista, (2024). "Average monthly income per capita in the Siberian Federal District of Russia from 2013 to 2023. August 2024". Erişim: <https://www.statista.com/statistics/893552/average-monthly-income-per-capita-siberian-federal-district-russia/#:~:text=Average%20monthly%20income%20per%20ca>

- pita%20in%20Siberian%20Russia%202013%2D2023&text=The%20average%20monthly%20income%20per,compared%20to%20the%20previous%20year.
- Strategic Comments (2023). “The state of China–Russia cooperation over natural gas”. *Strategic Comments*, 29(1),8-11.
- The Russian Government, (2024). “Dmitry Patrushev takes part in the opening of the Greater Siberia stand at SPIEF”. Erişim: <http://government.ru/en/news/51788/>. 6 June 2024.
- Varfolomeeva, A. (2023). “Indigenous connections with the resourcescape in the Russian North and Siberia”. *Globalizations*, 1–17.
- World Bank Group (2021). “Amidst strong economic recovery, risks stemming from COVID-19 And inflation build: Special Focus on Russia’s green transition: pathways, risks, and robust policies”. *Russia Economic Report*. No 46, December 2021. Washington, D.C.
- World Bank, (2025). “Russian Federation”. Erişim: <https://data.worldbank.org/country/russian-federation>. 20.02.2025.

